Suositukset eurooppalaisista parhaista käytännöistä

Rikosoikeudenkäyntien aikuisten osapuolten etäkuulemisia varten

Etäkuulemisten käyttö rikosoikeudellisissa menettelyissä lisääntyi merkittävästi koronapandemian aikana ja sen jälkeen. Etäkuuleminen oikeudenkäynnissä tarkoittaa reaaliaikaista osallistumista menettelyyn videoyhteyden kautta sen sijaan, että henkilö olisi fyysisesti läsnä oikeussalissa. Tähän voi sisältyä kuulemisia, joihin henkilöt osallistuvat eri paikoista tai saman rakennuksen eri huoneista. Näissä suosituksissa käytetään kauttaaltaan käsitettä **'etäkuuleminen'**. Muissa yhteyksissä samankaltaisia käytäntöjä saatetaan kutsua esimerkiksi 'verkkokuulemisiksi', 'virtuaalikuulemisiksi' tai 'videoyhteydellä toteutettaviksi kuulemisiksi'. Raportissa käytetään myös kauttaaltaan termiä tuomari, jolla tässä yhteydessä viitataan laajasti istunnon puheenjohtajaan.

Euroopassa on edelleen vain vähän tutkimukseen perustuvaa tietoa etäkuulemisten vaikutuksista. Joissakin tutkimuksissa on tarkasteltu henkilökohtaisen kuulemisen ja etäkuulemisen välisiä eroja uskottavuuden arvioinneissa, mutta etäkuulemisten vaikutuksesta ammattilaisten (tuomareiden, syyttäjien, asianajajien ja avustajien) ja muiden asianosaisten (ja todistajien) väliseen viestintään ja vuorovaikutusdynamiikkaan on vain vähän empiiristä tutkimusta. Yleisellä tasolla tiedetään, että tuomioistuimien menettelyiden digitalisaatiosta on monia (lähinnä käytännöllisiä) hyötyjä. On kuitenkin myös esitetty huolia siitä, miten se voi vaikuttaa ihmisten väliseen viestintään ja vuorovaikutukseen oikeussalissa sekä sen myötä koettuun oikeudenmukaisuuteen että menettelyn normatiivisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Toisin sanoen etäkuulemiset voivat vaikuttaa paitsi siihen, kuinka oikeudenmukaisina, kunnioittavina ja legitiimeinä asianosaiset kokevat menettelyt, mutta myös siihen, missä määrin prosessi tosiasiallisesti täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja asianmukaisen oikeusmenettelyn normatiiviset vaatimukset riippumatta asian lopputuloksesta. Julkaisussa "Background paper on the use of remote hearings and recorded pretrial interviews as evidence in court" on tarkempi kirjallisuuskatsaus teemaan liittyen.

Tässä ohjeistuksessa esitetään tutkittuun tietoon perustuvia suosituksia **parhaista käytännöistä etäkuulemisia varten Euroopassa** (tiedonkeruu kuvataan liitteessä 1). Katsauksessa keskitytään erityisesti siihen, miten rikosoikeudellisten menettelyjen digitalisaatio vaikuttaa asianosaisten (eli asianomistajien ja vastaajien) kohtaamisiin ja kuulemisiin tuomioistuimessa ja miten oikeusalan ammattilaisten (tuomareiden, syyttäjien ja avustajien) toimintavalmiuksia voidaan tässä yhteydessä vahvistaa.

Ennen suositusten viimeistelyä kerättiin palautetta oikeusalan ammattilaisilta ja asiantuntijoilta. Suositukset on laadittu erityisesti tuomioistuimia ja tuomareita varten, mutta ne ovat tärkeitä myös muille menettelyihin osallistuville ammattilaisille. Suositukset on laadittu rikosasian oikeudenkäynnissä tapahtuvaa kuulemista varten, mutta ne pätevät myös muihin kuulemisiin, kuten esimerkiksi tutkintavankeuteen liittyviin kuulemisiin. Suositukset ovat laadittu eurooppalaiseen kontekstiin alun perin englannin kielellä ja ne ovat käännetty suomeksi, ruotsiksi ja hollanniksi. Suositusten sovellettavuus ja toteuttamiskelpoisuus riippuvat aina kansallisesta (oikeudellisesta) asiayhteydestä.

Ennen tuomioistuimen istuntoa

1. Etäkuulemisen tarkoituksenmukaisuuden arviointi

Etäkuulemista voidaan pitää erityisen sopivana silloin, kun osallistujat ilmaisevat pelkäävänsä tai jännittävänsä henkilökohtaista läsnäoloa oikeudenkäynnissä, tai kun kyse on turvallisuussyistä tai käytännön syistä, kuten matkan pituudesta tuomioistuimeen. Etäosallistumisella voidaan vähentää tarpeettomia viivästyksiä tai puuttua mahdollisiin käytännön syistä johtuviin tai turvallisuuteen liittyviin haasteisiin. Päätettäessä siitä, osallistuuko kuultava etänä vai ei, tulisi huomioida alla olevat tekijät ja pitää mielessä, että käytännön hyötyjä on aina punnittava suhteessa osallistujan henkilökohtaisiin etuihin ja siihen, onko etäkuuleminen tälle mielekästä. Ellei etäkuulemisella voida varmistaa, että asianosainen tulee asianmukaisella tavalla kuulluksi, on suositeltavaa keskeyttää menettely viipymättä ja siirtää se henkilökohtaiseen käsittelyyn.

Tuomioistuimessa läsnä olemisesta koituvaan stressiin, pelkoon ja hermostuneisuuteen puuttuminen

Etäosallistuminen voi olla ratkaisu, kun asianosainen tuntee olonsa epävarmaksi tai ahdistuneeksi sen vuoksi, että hän on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että hän pelkää vastaajaa, tai ajatus oikeussalissa olemisesta hermostuttaa merkittävästi. Osallistuminen toisesta paikasta voi auttaa osallistujia antamaan tarkempia ja täydellisempiä todistajanlausuntoja, koska se lievittää pelkoa ja hermostumista.

Uhkien ja turvallisuusriskien hallinta

Etäkuulemista voidaan harkita myös tapauksissa, joihin liittyy merkittäviä turvallisuusongelmia. Tästä on kyse esimerkiksi silloin, jos arvioidaan vastaajan aiheuttavan turvallisuusriskin, jos hänet vapautetaan tutkintavankeudesta, tai silloin, kun osallistujaa on uhattu ja on merkittäviä riskejä siitä, että hän on fyysisesti lähellä vastaajaa tai muita rikoksentekijöitä. Etäosallistuminen voi olla turvallisempaa myös osallistujille, joiden henkilöllisyys tulee suojata tai jotka ovat turvakodissa.

Käytännön haasteisiin vastaaminen

Etämenettelyillä voidaan estää tarpeettomat viivästykset, vähentää kustannuksia ja parantaa oikeussuojan saatavuutta tapauksissa, joissa maantieteelliset etäisyydet ovat huomattavat (sekä maan sisäisissä että rajat ylittävissä tapauksissa). Oikeusalan ammattilaiset ovat kuvailleet useita tilanteita, joissa osallistujien kuuleminen etäyhteydellä on todettu toteuttamiskelpoiseksi ratkaisuksi käytännön näkökohtiin esimerkiksi jos:

- matkakustannukset olisivat suhteettomia kuulemisen merkitykseen nähden
- osallistujat asuvat kaukana tuomioistuimesta, mikä vaikeuttaa koordinointia
- osallistujilla on perhe- tai hoivavelvollisuuksia, joita ei voida siirtää muille
- toistuva henkilökohtainen läsnäolo häiritsisi kohtuuttomasti työtä
- vastaajien siirtäminen vankilasta tuomioistuimessa pidettävään kuulemiseen voi vaatia paljon voimavaroja ja olla itsessään stressaavaa tai aiheuttaa riskejä kyseisen henkilön ihmisarvolle.

Kuulemisen mukauttaminen haavoittuvassa asemassa olevien asianosaisten tarpeiden mukaan

Etäosallistumisesta voi olla hyötyä erityisesti silloin, kun kuullaan haavoittuvassa asemassa olevia osallistujia. Uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä (2012/29/EU) haavoittuvuutta ei määritellä erilliseksi oikeudelliseksi termiksi, vaan se on toiminnallinen käsite, jota käytetään määritettäessä asianmukaisia oikeussuoja- ja tukitoimenpiteitä. Valtion vastuulla on tunnistaa tilanteet, joissa uhrit ovat alttiita uudelleen uhriutumiselle (secondary victimisation) tai

toistuville rikoskokemuksille, ja huolehtia tarvittaessa asianmukaisten suojelutoimenpiteiden soveltaminen. Etäkuulemisilla voidaan tarjota tällaista suojelua haavoittuvassa asemassa oleville sekä esimerkiksi vammaisille henkilöille tai henkilöille, joilla on jokin sairaus (järjestämällä kuuleminen joko erillisestä huoneesta oikeudenkäyntirakennuksessa tai muusta sopivasta paikasta).

2. Kuulemiseen valmistautuminen

Kaikille osallistujille on **ilmoitettava etukäteen** asianmukaisesti, miten ja mistä he osallistuvat, ja heille on annettava ohjeet siitä, miten he voivat olla vuorovaikutuksessa muiden osallistujien kanssa etäkuulemisen aikana. Avustajille on myös ilmoitettava etukäteen, kuullaanko heidän avustamiaan tai edustamiaan osallistujia etäyhteydellä. Ennen kuulemista on varmistettava, että osallistujilla on käytettävissään luotettavat ja laadukkaat etäyhteydet ja että **etäosallistumista varten on olemassa asianmukaiset käytännöt.** Se tarkoittaa, että etäosallistujat ohjataan asianmukaisesti huoneeseen, jossa videoyhteys näytetään, miten teknologiaa käytetään ja miten on toimittava, jos heillä on teknisiä vaikeuksia. Tuomioistuimessa ja etäkuulemisen järjestämispaikoissa tulisi olla henkilöstöä, jotka ovat vastuussa teknologiasta sekä ennen kuulemista että sen aikana.

Olisi ilmoitettava selkeästi, **saako** huoneessa, jossa videoyhteys on, **olla** osallistujien mukana **muita**, eli perheenjäsen, ystävä, uhrien tukityöntekijä tai tulkki. Kun samasta paikasta osallistuu etäyhteydellä useita henkilöitä (esim. vastaaja, asianomistaja, heidän avustajat, rikoksen uhrien tukihenkilö, tulkki), huoneiden, jossa videoyhteys on, tulisi olla sopivan kokoisia. Näiden huoneiden tulisi myös olla **äänieristettyjä**, jotta ulkopuolella olevat ihmiset eivät kuule, mitä sanotaan, ja jotta mahdolliset ulkoiset äänet eivät häiritse etäosallistujaa tai haittaa kuulemista.

Rikosasioissa on suositeltavaa järjestää kuulemiset oikeustaloissa tai muissa virallisissa tiloissa sijaitsevista erityisistä huoneista, vankiloissa sijaitsevista rauhallisista ja teknisesti tarkoituksenmukaisista huoneista tai asianajotoimistosta tai rikosten uhrien tukiorganisaation tiloista. Tällä pyritään vaalimaan tuomioistuimen arvovaltaa ja välttämään muiden henkilöiden mahdollinen epäasiallinen vaikuttaminen henkilöihin. Sillä myös varmistetaan, että etäosallistujaa tuetaan asianmukaisesti stressin vähentämiseksi ja sen välttämiseksi, että oikeudenkäyntiin liittyvä stressi heijastuu kotiympäristöön.

Etäosallistujille tulisi olla sekä **fyysinen että virtuaalinen odotustil**a. Virtuaalinen odotushuone voidaan avata 5–10 minuuttia ennen etäosallistumista, jotta osallistujat voivat valmistautua etäyhteyden viralliseen avaamiseen. Virtuaalisessa odotushuoneessa voi olla oikeussalin tunnuksia, joilla lisätään oikeudenkäynnin arvovaltaa ja muodollisuutta sekä valmistellaan osallistujia oikeussalissa odotettuun käytökseen.

Lisäksi **on varmistettava, että aikataulu suunnitellaan riittävän joustavaksi**, jotta se mukautuu mahdollisiin teknisiin viivästyksiin tai yllättäviin taukoihin tarpeen mukaan.

Kerrotaan asianosaisille ja kuultaville, että heitä voidaan kuulla etänä

Kun osallistujiin ollaan yhteydessä oikeudenkäyntiin liittyen, heille tulisi ilmoittaa mahdollisesta etäkuulemista koskevasta vaihtoehdosta: siitä, milloin ja missä se voitaisiin järjestää kansallisen lainsäädännön mukaan, ja siitä, miten heidän tulisi toimia, jos he valitsevat tämän vaihtoehdon.

Jos kuultavana on asianomistaja, vastaaja tai muu henkilö vakavissa rikosasioissa (esimerkiksi lähisuhdeväkivallassa), tai jos on riski, että joku voisi vaikuttaa kuultavan kertomukseen, etäkuuleminen kannattaa järjestää oikeustalolla tai muussa virallisessa ja valvotussa tilassa, kuten asianajotoimistossa.

Asiantuntijoita ja muita ammattilaisia, kuten poliiseja, sekä osallistujia vähemmän vakavissa rikosasioissa, joissa ulkopuolisen vaikuttamisen riski voidaan sulkea pois, voidaan kuulla videoyhteydellä heidän valitsemastaan tilasta. Tällöin tulisi korostaa riittävän nopean ja vakaan verkkoyhteyden, rauhallisen ympäristön sekä toimivien näyttöjen ja mikrofonien tärkeyttä.

Varmistetaan, että etäosallistujat ymmärtävät istunnon tarkoituksen

Etukäteen on varmistettava, että osallistujat **ymmärtävät, mistä kuulemisessa on kyse**, esimerkiksi, että kyseessä on tuomioistuimen istunto, joka johtaa oikeudelliseen ratkaisuun. Etäyhteydellä osallistuville osallistujille tulisi ilmoittaa, että heillä on oikeus halutessaan **seurata menettelyn muita osia**. On myös tärkeää kysyä, haluaako asianomistaja **pitää sijaintinsa salaisena**. Jotkut asianomistajat eivät esimerkiksi ehkä halua vastaajan tietävän asuinpaikkaansa. Tällaisissa tapauksissa tulisi ryhtyä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että sijainti pidetään salassa, esimerkiksi poistamalla mahdolliset näytöllä olevat paikkamerkinnät eikä paikan tunnistaminen ole mahdollista kuulemiseen varatun huoneen perusteella. Arkaluonteisissa asioissa asianomistajia ja kuultavia voidaan suojella sijainnin paljastumiselta järjestämällä kuuleminen yleisissä kuulemishuoneissa, joissa ei ole näkyviä tunnisteita.

Varmistetaan, että rikoksen uhrit saavat tukipalveluja – myös etäkuulemisen yhteydessä

Rikoksen uhreille on tiedotettava, miten he voivat saada **uhrien tukipalveluja**. Joissakin maissa tällaisia palveluja tai tietoa palveluista on yleensä saatavilla oikeussalissa tai sen läheisyydessä, mutta etäyhteydellä osallistuvat eivät välttämättä saa näitä tietoja. Lisäksi uhrien tukipalveluja tarjoavien tahojen tulisi saada tietoa etäosallistujista voidakseen tarjota heille tukea paikan päällä.

Kuulemispaikkoihin ja oikeusalan ammattilaisten valmistautumiseen liittyvät toimet

Kuulemispaikkoihin ja oikeusalan ammattilaisten valmistautumiseen liittyen tulisi huolehtia, että etäkuulemiseen liittyvät järjestelyt ovat **turvallisia ja hyvin koordinoituja**. Jos sekä asianomistaja että vastaaja kuullaan etäyhteydellä ja asianomistaja on ilmoittanut, ettei halua kohdata vastaajaa, on varmistettava, etteivät he joudu kohtaamaan toisiaan odotustiloissa tai muissa tiloissa (kun vastaaja ei ole vankilassa). Lisäksi heitä ei tule kuulla etäyhteydellä samasta tilasta. Hyvä käytäntö on tarjota erilliset odotustilat (myös virtuaalinen odotustila) tai kulkureitit osallistujille, jotka haluavat osallistua etäyhteydellä mikäli useampaa kuullaan samasta rakennuksesta.

Henkilölle, joka osallistuu läsnä, on hyvä kertoa, että etäyhteydellä osallistuvan tahon kasvot voivat näkyä samanaikaisesti useilla salin näytöillä. Näky saattaa olla hätkähdyttävä, ja siihen ennakolta valmistautuminen voi vähentää sen kuormittavuutta.

Oikeudellisten avustajien on otettava huomioon seuraavat asiat, **kun he päättävät**, ovatko he läsnä henkilökohtaisesti vai etäyhteydellä. Yleisesti ottaen asianosaisten on suositeltavaa **olla fyysisesti samassa tilassa avustajansa kanssa**. Jos avustajien läsnäolo oikeussalissa on perusteltua, vaikka heidän edustamansa henkilöt osallistuvat etäyhteydellä, on huolehdittava siitä, että he voivat olla **menettelyn aikana yhteydessä toisiinsa luottamuksellisesti**, esimerkiksi virtuaalisen ryhmähuoneen tai muiden suojattujen/kahdenkeskisten kanavien välityksellä.

Tulkkaus tulisi järjestää niin, että se tukee mahdollisimman selkeää ja sujuvaa viestintää. **Esimerkiksi puhelintulkkaus on koettu ongelmalliseksi**, ja sitä tulisi mieluiten välttää. Kaikkia paikallaolijoita tulee myös muistuttaa siitä, että tulkille on annettava tarpeeksi aikaa tulkkauksen tekemiseen. Jos tulkki ei ole läsnä oikeussalissa, tuomarin tulisi tarkistaa riittävän usein, että puhenopeus on kääntämiseen sopiva sillä kommunikaatioon liittyviä haasteita voi olla vaikeampi havaita, jos tulkki ei ole fyysisesti läsnä. Koska etäviestintä on monimutkaisempaa tavalliseen viestintään verrattuna, tuomioistuimia suositellaan käyttämään koulutettuja ammattitulkkeja, jotka mieluiten ovat oikeustulkkaukseen erikoistuneita ja sen terminologiaan perehtyneitä.

Lisäksi ennen oikeudenkäyntiä on nimettävä **teknisten ongelmien ratkaisemisesta vastaava** työntekijä (joka voi olla nimetty digivastaava, sihteeri tai itse tuomari riippuen tiloista ja millaista koulutusta osapuolille on tarjottu).

Muistilista: Valmistelut ennen tuomioistuimen istuntoa

Osallistujiin otetaan etukäteen yhteyttä, jotta

- ☑ heille voidaan ilmoittaa mahdollisesta etäkuulemisesta ja tarvittaessa vahvistaa, miten he haluavat tulla kuulluksi (henkilökohtaisesti/etäyhteydellä).
- ☑ voidaan tunnistaa (kaikkien osallistujien) mahdolliset erityistarpeet.
- ☑ voidaan varmistaa, että osallistujilla on käytössä turvallinen ja sopiva paikka sekä hyvin toimiva teknologia.

Asianosaisten ja kuultavien etäosallistuminen muihin kuin vähäpätöisiin kuulemistilaisuuksiin tulisi järjestää ensisijaisesti:

- ☑ Oikeustaloista tai muista virallisista tiloista.
- ☑ Turvallisista ja rauhallisista huoneista vankiloissa.
- ☑ Asianajotoimistosta tai rikoksen uhrien tukipalveluiden toimitiloista, jos käytössä on vakaa ja nopea verkkoyhteys.

Nimetään etäyhteyksien muodostamisesta ja hallinnasta vastaava henkilö:

- ☑ Henkilö olisi mielellään muu kuin istuntoa johtava tuomari.
- ☑ Etäyhteyksien ja muun tarvittavan teknologian toimivuus on testattava etukäteen.
- ☑ Kuuleminen on suunniteltava siten, että aikataulu on joustava.
- ☑ Etäosallistujilta on tarkistettava, haluavatko he pitää sijaintinsa salassa.
- ☑ Varotoimista on huolehdittava eli paikkatunnisteet on poistettava ja taustojen/huoneiden on oltava sellaisia, että niiden perusteella ei voida tunnistaa paikkakuntaa.
- ☑ Oikeustalojen kaiuttimien kuulutukset eivät saa paljasta osallistujien sijaintia, mikäli se on salattu.
- ☑ Etäosallistujille on ilmoitettava heidän oikeudestaan seurata menettelyn muita osia (mahdollisuuksien mukaan).

Rikosuhrin oikeuksien suojeleminen:

- ☑ Etäyhteydellä osallistuville uhreille tiedotetaan uhrien tukipalvelujen saatavuudesta.
- ☑ Etäyhteydellä osallistuvien kuulemiseen varattu tilat tulevat olla erillisiä.
- ☑ Varmistetaan, että asianomistaja ja vastaaja eivät tapaa (virtuaalisissa) odotustiloissa.
- ☑ Uhrien tukipalveluja tarjoavien tahojen tulee saada tietoa etäosallistujista voidakseen tarjota heille tukea paikan päällä.

Oikeudellisten avustajien osalta etäkuulemisessa huomioon otettavia seikkoja:

- ☑ Varmistetaan, että kaikille avustajille ilmoitetaan etukäteen etäosallistumisesta, jotta he voivat päättää osallistumistavastaan riittävän tiedon perusteella.
- ☑ Jos avustajat osallistuvat eri paikasta kuin asianosaiset, on suunniteltava, miten he voivat tarvittaessa käydä luottamuksellisia keskusteluja.

Tulkkauksen järjestäminen tehokkaan viestinnän tueksi:

- ☑ Valitaan osallistumistapa (paikan päällä tai etäyhteydellä), joka parhaiten tukee sitä, että kaikki ymmärtävät toisiaan selkeästi.
- ☑ Puhelintulkkausta vältetään mahdollisuuksien mukaan.
- ☑ Mahdollisuuksien mukaan on käytettävä koulutettuja ja kokeneita tulkkeja.

3. Tuomioistuimessa: Oikeudenkäynnin johtaminen aktiivisesti ja osallistavasti

Tuomioistuimen tulisi aktiivisesti johtaa etäosallistumista sisältäviä istuntoja huolehtimalla selkeästä viestinnästä ja siitä, että vuorovaikutus on toimivaa koko kuulemisen ajan, jotta se koetaan mahdollisimman oikeudenmukaiseksi. Käytännössä se tarkoittaa, että tulisi antaa **selkeitä ohjeita, varmistaa puheenvuorojen eteneminen jäsennellysti ja valvoa teknisiä näkökohtia**, kuten mikrofonien mykistämistä ja kameranäkymiä, vuorovaikutuksen ja välittömyyden parantamiseksi. Osallistujien mykistämiseen tulisi suhtautua samalla tavalla kuin puheen rajoittamiseen fyysisessä oikeussalissa, ja sitä tulisi käyttää ainoastaan toisiinsa verrattavissa tilanteissa. Osallistujille tulisi aina ilmoittaa etukäteen, että tätä toimenpidettä saatetaan tarvittaessa soveltaa.

Menettelyn alussa / etäyhteyden avaamisen yhteydessä

Etäyhteys tulisi mahdollisuuksien mukaan **avata hieman ennen** menettelyn virallista aloittamista, jotta yhteys voidaan tarkistaa ja jotta tuomioistuimen henkilöstö voi tervehtiä osallistujaa lyhyesti. Osallistujien henkilöllisyys todennetaan ikään kuin he olisivat fyysisesti läsnä kuulemisessa. Etäosallistujille tulisi antaa aikaa asettua etäoikeussaliin, koska etäosallistuminen tuntuu tavallisesti äkillisemmältä kuin henkilökohtaisesti esiintyminen.

Etäosallistuja on pystyttävä **näkemään ja kuulemaan** kunnolla. Kaikkien oikeussalissa olevien osallistujien on nähtävä ja kuultava etäosallistuja selvästi, ja tarvittaessa on pyydettävä kameran tai äänen säätämistä. Olisi myös varmistettava, että kaikki kuulemisen aikana käytettävät asiakirjat, kuvat, videot ja ääninauhoitteet ovat etäosallistujien saatavilla, ja heillä/heidän avustajillansa tulisi olla samat mahdollisuudet jakaa materiaalia kuin tuomioistuimessa fyysisesti läsnä olevilla. Etäosallistujilla tulisi erityisesti olla mahdollisuus tarkastella kuulemisen aikana mainittuja **kirjallisia todisteita** niin, että se ei häiritse viestintää (esimerkiksi käyttämällä erillistä näyttöä asiakirjojen näyttämiseen).

Kun menettely alkaa, tuomarin tulisi **tervehtiä etäosallistujaa, esitellä oikeussalissa läsnä olevat henkilöt ja selittää, miten istunto etenee**. Tämä on erityisen tärkeää asianosaisille, jotka ovat yksin tai ilman oikeudellista edustajaa paikassa, josta etäyhteys on muodostettu. Etäyhteydellä osallistuville on kerrottava, mikäli istuntoa on seuraamassa muuta yleisöä. **Mahdollisuuksien mukaan olisi hyvä näyttää istunnon alussa kuvaa koko oikeussalista** sen varmistamiseksi, että etäosallistujalla on tilanteesta sama käsitys kuin oikeussalissa.

Etäosallistujan ohjeistaminen

Etäosallistujalle annettavat ohjeet riippuvat osallistujan roolista ja sovellettavasta kansallisesta lainsäädännöstä, ja seuraavia ohjeita tulee muokata niistä riippuen. Yleinen suositus on, että tuomari **antaa osallistujille selkeät ohjeet etäviestinnän erityispiirteistä ja korostaa, että etäkuuleminen on virallinen oikeudellinen käsittely**. Tuomioistuimia suositellaan **tarkistamaan riittävän usein, onko paikassa, josta etäyhteys on muodostettu, muita sinne kuulumattomia henkilöitä**.

Osallistujille tulisi myös ilmoittaa, että he voivat tarvittaessa **pyytää taukoa** ja että he voivat saattaa tuomarin tietoon hankaluuksia aiheuttavat asiat, kuten ongelmat, jotka liittyvät muiden oikeussalissa olevien osallistujien kuulemiseen tai näkemiseen. Lisäksi on kerrottava selkeästi, miten osallistujien tulee ilmoittaa, jos heillä on jokin erillinen asia (esimerkiksi käden nostaminen).

Ennen kuulemista: Tekninen muistilista

- Onko äänen, videon, valaistuksen, kameran kulman ja yhteyden toimivuus testattu?
- Pystyvätkö kaikki näkemään ja kuulemaan toisensa ja mahdolliset (muut) todisteet?
- Onko sovittu, miten teknisiä näkökohtia hallitaan ja kuka niitä hallitsee (esim. yhteyksien avaaminen ja sulkeminen, kuvakulman säätäminen, kenen vastuulla on valvoa videon mahdollista jäätymistä ja sitä, että yhteys ei katkea)?
- Onko etäosallistujaa varten varasuunnitelma / teknistä tukea / ohjeita, jos yhteys ei ole riittävä tai se ei toimi (esim. puhelinlinja tai vaihtoehtoinen verkkoyhteys)?

Vuorovaikutuksen ja viestinnän parantaminen etäoikeudenkäynneissä

Jotta viestintä olisi etämenettelyissä toimivaa, tuomioistuimen tulisi **aktiivisesti edistää selkeää ja osallistavaa vuorovaikutusta** ja seurata tarkasti sekä oikeussalissa että etäyhteydellä osallistuvien henkilöiden eleitä, kuten hämmennyksen tai väsymyksen merkkejä ja keskeyttää kuuleminen, jos äänen tai kuvan laatu heikkenee. Kuulemisen alussa kaikkia osallistujia tulisi **muistuttaa, että mikrofoniin on puhuttava rauhallisesti ja selkeästi**.

Kaikkia **istuntoon osallistuvia ammattilaisia tulisi ohjeistaa esittelemään itsensä ennen puhumista ja katsomaan kameraan**, kun he puhuvat jollekulle videoyhteyden kautta. Vaikka toisia kuunneltaessa onkin luonnollista katsoa näyttöä, puhuttaessa on suositeltavaa katsoa suoraan kameraan edes silloin tällöin, koska suora katsekontakti auttaa välittämään kiinnostusta ja viestimään tarkkaavaisuudesta ja läsnäolosta.

On tärkeää olla **kärsivällinen**, sillä yhteys- tai ääniongelmat saattavat joskus vaatia toistoa tai asioiden selventämistä. Etäyhteydellä osallistuttaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että **näytöllä näkyvästä henkilöstä välittyy ammattimainen vaikutelma**, ja siihen, **onko mikrofoni päällä oikeissa hetkissä**, jotta oikeussaliin ei kuuluisi kommentteja, joita ei ole tarkoitettu sinne. Kun sekä osallistuja että hänen avustajansa osallistuvat etäyhteydellä, tulisi pyrkiä varmistamaan, että he näkyvät näytöllä samanaikaisesti.

Kun tuomari puhuu etäosallistujille, hänen tulisi **vuorovaikutuksen parantamiseksi kääntyä kameraa kohti ja pitää katsekontaktia yllä. Puheenvuorot** tulisi **jakaa selkeästi** siten, että etäyhteydellä osallistuvilla on tasavertaiset mahdollisuudet osallistua keskusteluun. Ammattilaisten tulisi **pitää lyhyt tauko** sen jälkeen, kun osallistuja näyttää lopettaneen puheenvuoronsa, ennen eteenpäin siirtymistä tai vastaamista. Näin varmistetaan, että osallistujalla on ollut varmasti mahdollisuus ilmaista itseään ja että hänen osuutensa ei ole katkennut ääniviiveen, yhteysongelmien tai epäröinnin vuoksi. Tuomareiden on varmistettava, että etäosallistujat ymmärtävät kaikissa vaiheissa, mitä istunnossa tapahtuu.

Koska **elekieli näkyy heikommin näytön välityksellä osallistuville, on syytä käyttää sanallista kommunikaatiota** kasvonilmeiden tai kehonkielen sijaan. Tuomareiden on

muistettava, että heidän elekieltänsä ei saateta nähdä etäyhteyden päähän tai ne voivat vääristyä. Tämä pätee myös muihin osallistujiin. Lisäksi tuomareiden tulisi **kuvailla** etäosallistujille **muita istunnossa tapahtuvia asioita, jotka eivät välttämättä näy etäyhteyden päähän**.

Kulloinkin äänessä olevien henkilöiden on myös tärkeää näkyä etäyhteydellä osallistuville. Tämä voidaan tehdä helposti tiettyjen teknisten ominaisuuksien avulla. Esimerkiksi siten, että tuomari, sihteeri tai nimetty tekninen tukihenkilö on asentanut valmiiksi kamerakulmia (syyttäjä, puolustus jne.) tai kamera ohjautuu automaattisesti puhujaan.

Epäasialliseen käytökseen tai häiriöihin – niin oikeussalissa kuin etäyhteydelläkin – tulisi puuttua viipymättä ja johdonmukaisesti, ja selkeyden vuoksi **vain yhden henkilön tulisi puhua kerrallaan**. Jos osallistuja mykistetään häiritsevän käyttäytymisen vuoksi, on huolehdittava siitä, että hänen oikeudellinen edustajansa voi edelleen seurata menettelyä kaikilta osin ja että osallistujan oikeudet suojataan myös silloin, kun osallistuja on edustajan kanssa samassa paikassa, josta etäyhteys on muodostettu.

Kansallisesta lainsäädännöstä riippuen, etäosallistujia tulisi muistuttaa siitä, että **minkä tahansa istunnon osan tallentaminen, kuvaaminen tai julkaiseminen voidaan kieltää** ja että siitä voidaan määrätä oikeudellisia seuraamuksia ja että siihen on saatava tuomioistuimen lupa. Heille tulisi myös ilmoittaa, että puhelimia tai muita viestintälaitteita ei saa käyttää istunnon aikana muutoin kuin tuomioistuimen luvalla.

Etäosallistujia tulisi kohdella kunnioittavasti myös ajankäytön osalta. Tuomioistuinten tulisi pyrkiä noudattamaan annettua aikataulua tai tiedottaa etäosallistujille heidän osallistumisensa viivästymisestä.

Tuomioistuinten tulisi kohdella etäosallistujia ja henkilökohtaisesti istuntoon osallistuvia henkilöitä yhdenvertaisesti. Tuomareiden ja tuomioistuinten henkilökunnan on varmistettava, että etäyhteyden välityksellä läsnä olevat otetaan mukaan keskusteluun ja että oikeussalin tapahtumat selitetään heille selkeästi.

Istuntoa ei pidä jatkaa hinnalla millä hyvänsä. Tuomioistuimen vastuulla on varmistaa, että menettely on turvallinen ja oikeudenmukainen kaikille, myös etäosallistujille. Jos tekniset ongelmat haittaavat viestinnän laatua tai käy ilmi, että osallistuja on tilanteessa, jossa hänen turvallisuudestaan tai mahdollisuudestaan keskittyä menettelyyn herää huoli (esim. osallistujalla on lähistöllään muita henkilöitä, joita tuomioistuin ei tunnista tai jos ollaan autossa tai puhutaan linja-autosta), **kuuleminen tulisi keskeyttää ja järjestää uudelleen** turvallisuuden ja teknisen toiminnan varmistamiseksi.

Oikeudenkäyntiin etäyhteydellä osallistumisen muistilista

- ☑ Esittele itsesi ennen puhumista ja selitä roolisi yksinkertaisella kielellä, jota keskivertohenkilö ymmärtää.
- ☑ Varmista, että etäosallistujat ymmärtävät, että kyseessä on virallinen oikeudenkäynnin istunto.
- ☑ Tarkista, keitä henkilöitä on läsnä huoneessa, josta etäyhteys on muodostettu.
- ☑ Kerro etäosallistujille, miten he voivat tarvittaessa pyytää taukoa.
- ☑ Säilytä katsekontakti kameraan (ei pelkästään näyttöön), kun puhut jollekulle.
- ☑ Ole kärsivällinen. Jos yhteys tai äänenlaatu on heikko tai jos yhteydessä on viiveitä, sinun on ehkä toistettava sanomasi.
- ☑ Käytä viestinnässä sanallista palautetta elekielen sijaan.
- ☑ Ota huomioon mikrofonin sijainti. Muistuta etäosallistujia siitä, että mikrofoniin on puhuttava selkeästi ja että ennen vastaamista on odotettava hieman tavanomaista pidempään päällekkäisyyksien välttämiseksi.
- ☑ Osallistujien tulisi säätää kamera siten, että heidän kasvonsa/ylävartalonsa on näkyvissä.
- ☑ Videoyhteydellä osallistuttaessa on huomattava, milloin ääni on käytössä, jotta oikeussaliin ei vahingossa kuulu tarpeettomia kommentteja.
- ☑ Kun asianosainen ja hänen avustajansa osallistuvat videoyhteydellä, on pyrittävä varmistamaan, että molemmat näkyvät näytöllä.
- ☑ Jos viestinnässä on häiriöitä, älä jatka hinnalla millä hyvänsä vaan siirrä kuulemisen ajankohtaa.
- ☑ Kuulemisen päätteeksi kerro etäosallistujille, että tilaisuus on päättymässä, kerro seuraavista vaiheista ja kiitä heitä osallistumisesta.

Tuomioistuimen istunnon päättäminen

Kun etäkuuleminen päättyy, tuomioistuinten tulisi varmistaa, että kaikki osallistujat **ymmärtävät selkeästi tulevat vaiheet**, myös sen, miten ja milloin he saavat ratkaisun tai mistä on mahdollista saada lisäohjeita. Osallistujille tulisi ilmoittaa, kehen he voivat ottaa yhteyttä, jos heillä on kuulemiseen tai menettelyihin liittyviä jatkokysymyksiä.

Kuulemisen päätteeksi tuomioistuimen tulisi **ilmoittaa etäosallistujille, että käsittely on päättymässä, esittää yhteenveto siitä, mitä on tapahtunut, selittää seuraavat vaiheet ja kiittää heitä osallistumisesta**. Etäyhteydellä läsnä oleville osallistujille tulisi tarvittaessa tarjota korvausta ansionmenetyksistä tai matkakustannuksista.

Erityistä huomiota tulisi kiinnittää rikoksen uhreihin ja muihin haavoittuvassa asemassa oleviin osallistujiin, joille tulisi muistuttaa saatavilla olevista tukipalveluista ja antaa tarvittaessa yhteystiedot. Jos kuuleminen on ollut osallistujalle henkisesti kuormittava, on suositeltavaa tarjota lyhyt tilaisuus käydä asiaa läpi – esimerkiksi avustajan kanssa – tai ohjata osallistuja asianmukaisiin jälkihoito- tai tukipalveluihin.

Lopuksi tuomioistuimen tulisi selittää, että käsittely **on nyt päättynyt ja että yhteys katkaistaan.**

Liite 1: **Tiedonkeruu suositusten laatimista varten**

E-ViVi-hanke on uhrilähtöinen sekä oikeuksiin perustuva projekti, jossa edistetään näyttöön perustuvia käytäntöjä ottaen huomioon oikeusalan ammattilaisten käytännön tarpeet. Hankkeen tavoitteena on ollut varmistaa, että asianosaisten ja todistajien oikeuksia kunnioitetaan koko oikeudenkäynnin ajan.

Koska rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisten kokemuksista etäoikeudenkäynteihin liittyen ei tällä hetkellä ole järjestelmällisesti kerättyä tietoa, hankkeessa kerättiin kattavasti tietoa useilla eri menetelmillä. Tiedonkeruun tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten teknologiavälitteinen vuorovaikutus oikeussalissa toimii, tunnistaa mahdolliset sudenkuopat ja mahdollisuudet sekä tuoda esiin lupaavia käytäntöjä suositusten laatimiseksi ja varmistaa samalla, että ne ovat käytännössä toteutettavissa.

Jotta eri näkökulmat olisivat edustettuina, tietoja kerättiin touko-joulukuussa 2025 Alankomaissa, Suomessa ja Ruotsissa työskenteleviltä rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisilta (tuomareilta, syyttäjiltä ja avustajilta). Tiedonkeruuseen osallistui myös kansalaisjärjestöjä, jotka työskentelevät sekä rikosten uhrien että rikoksentekijöiden kanssa. Tiedonkeruun tukemiseen ja suositusluonnosten kommentointiin osallistui myös alan kansainvälisistä asiantuntijoista koostuva E-ViVi 'Knowledge Hub'.

Tiedonkeruun eri vaiheet ovat listattu ohessa:

Vaihe 1
Hankkeen suunnittelun yhteydessä tehdyn tarvearvioinnin perusteella tunnistettiin kiireellisimmät kysymykset.

Vaihe 2
Laadittiin yhteiset tiedonkeruuohjeet ja -mallit, jotta tietoa voitiin kerätä yhdenmukaisesti.

Vaihe 3
Laadittiin avainkäsitteistä sanasto yhteisen ymmärryksen ja terminologian johdonmukaisen käytön edistämiseksi.

Vaihe 4
Tehtiin kirjallisuuskatsaus parhaiden käytäntöjen tunnistamiseksi ja analysoimiseksi Euroopassa ja sen ulkopuolella.

Vaihe 5
Toteutettiin kysely kolmen kumppanimaan keskeisille rikos-oikeusjärjestelmän toimijoille, jotta voitiin kerätä näkemyksiä etäkuulemisiin liittyvistä haasteista, mahdollisuuksista ja vaikuttavista käytännöistä.

Vaihe 6
Järjestettiin työpajoja kolmen kumppanimaan kansalaisjärjestöjen kanssa, jotta saatiin näkemyksiä uhrien näkökulmasta.

Vaihe 7
Tehtiin puoli-strukturoituja haastatteluja rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisten kanssa kolmessa kumppanimaassa kyselystä saatujen tietojen täydentämiseksi ja syventämiseksi.

Vaihe 8
Havainnointiin etäkuulemis-menettelyitä rikosoikeuden-käynneissä nykyisten käytäntöjen ymmärtämiseksi.

Vaihe 9
Järjestettiin työpaja keskeisten rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden kanssa, jotta voitiin kerätä palautetta suosituksiin ennen niiden viimeistelyä.

Vaihe 10
Viimeisteltiin suositukset tiiviissä yhteistyössä kumppanimaiden ja Knowledge Hub -tietokeskuksen kanssa.

Tietoa vastaajista

- Kysely: Tilburg, Alankomaat (N = 50), Suomi (N = 89) ja Ruotsi (N = 128), yhteensä 267 vastausta.
- Haastattelut: Suomi (16), Ruotsi (8) ja Alankomaat (11).
- Havainnot tuomioistuimissa: Suomi (6), Ruotsi (12) ja Alankomaat (5).
- Kansalaisjärjestöt / uhrien tukijärjestöt: Suomi: Setlementti Tampere, Vuolle Setlementti, Pakolaisapu ja Pakolaisneuvonta sekä Amnestyn Suomen osasto ja Rikosuhripäivystys. Ruotsi: Ruotsin rikosuhrituen eri aluetoimistot, erityisesti Etelä-Tukholma, Uumaja ja Tukholma-Gotlanti. Hollanti: Haastatteluja eri uhrien asianajajien sekä alankomaalaisen uhrien tukipalvelun kanssa.

Kiitokset

Suositusten laatimiseen ovat antaneet arvokkaan panoksen E-ViVi -hankkeen Knowledge Hub - asiantuntijat sekä apulaisprofessori Tuula-*Riitta Välikoski*, Tuomioistuinvirasto, Ruotsin asianajajaliitto ja Alankomaiden tuomioistuinasiantuntijoiden rekisteri sekä useat oikeusalan ammattilaiset kumppanimaista Suomesta, Ruotsista ja Alankomaista sekä rikosten uhrien parissa työskentelevistä järjestöistä. Heidän jakamansa kokemuksensa ja antamansa palautteensa vaikuttivat olennaisesti suositusten muotoiluun. Esitetyt näkemykset ovat kuitenkin kirjoittajien omia eivätkä välttämättä vastaa heidän näkemyksiään.

Suositukset on laadittu osana videokuulustelujen ja etäkuulemisten kehittämistä koskevaa E-ViVi-hanketta (Enhancing Videorecorded Interviews and Virtual Hearings in Europe). Euroopan unioni on osallistunut hankkeen rahoittamiseen. Esitetyt näkemykset ja mielipiteet ovat kirjoittajien eivätkä välttämättä vastaa Euroopan unionin näkemyksiä. Euroopan unionia tai avustuksen myöntävää viranomaista ei voida pitää niistä vastuussa.

Avustussopimus nro 101160576. Tämän asiakirjan (D10) ovat laatineet *Anni Lietonen, Julia Korkman, Lisa Flower, Dorris de Vocht, Laura Ervo ja Shawnna Von Blixen-Finecke.* Hankkeen aktiviteeteissä ovat tukeneet myös: *Regina den Otter, Tove Gustavsson, Vera van Geel, Sofie Relander, Annette Bäckström, Carolina Bäckström ja Jenna Kenttälä.*

Päivämäärä: 28.2.2026.

E-ViVi
Enhancing Videorecorded Interviews and Virtual Hearings in Europe

Co-funded by the European Union

HEUNI · Tilburg University · Helsingin yliopisto Helsingfors universitet University of Helsinki · Barnahus · Lund University

Muistiinpanot